

Pozn: jelikož tento materiál zpracovávám na základě svých výukových materiálů psaných ve slovenštině, tak pokud celý text nebude přeložen do češtiny, tak části psané v češtině budou fialově.

ÚVOD DO KLASICKÉ JAPONŠTINY

1. PREDNÁŠKA

linky, které by Vás mohli zaujmout:

<http://oncoj.ninjal.ac.jp/>

<http://kobun.weblio.jp/>

<http://www.sengokudaimyo.com/bungo/bungo.html>

<http://www.classical-japanese.net/>

<http://homepage3.nifty.com/kobunquest/>

<http://etext.lib.virginia.edu/japanese/index.html>

případná další četba:

Ikeda, Tadashi: *Classical Japanese Grammar Illustrated with Texts*. The Tōhō Gakkai, Tokyo 1975

Shirane, Haruo: *Classical Japanese: A Grammar*. Columbia University Press, New York 2005.

Takeuchi, Lone: *A study of Classical Japanese tense and aspect*. Akademisk Forlag, Copenhagen 1987

Vovin, Alexander: *A Descriptive and Comparative Grammar of Western Old Japanese*. Global Oriental, Folkestone, 2005.

Wixted, Timothy: *A Handbook to Classical Japanese*. Cornell East Asia Series, 2006.

1. Pojmy: **KOGO** vs **BUNGO** vs **KÓGO**

Kogo a *bungo* vzájemně úzce souvisí. Na rozdíl od *kógo* (口語) - současné přirozené (mluvené i psané) japonštiny – jsou *kogo* a *bungo* dvě podoby starší literární japonštiny. Pojem *kogo* (古語) znamená starověkou japonštinu, jak ji známe z literárních památek období nara a heian. *Bungo* (文語) je pak literární jazyk založený na pozdněheianském *kogo* (hlavně jazyk eposu *Heike monogatari* – Příběh rodu Taira) a používaný všeobecně v literatuře až do začátku 20. století (éra Meidži), kdy se v literatuře stále víc prosazoval *kógo*.

Bungo je tudíž literární jazyk, používaný sedm století, a je pochopitelné, že se do něj postupně promítaly změny, probíhající v přirozené mluvě v průběhu této dlouhé doby, takže nelze zobecnit jeho neměnnou a stálou podobu.

Pojem „klasická japonština“ vyjadřuje literární jazyk od heianu až po Meidži. Volně tudíž sjednocuje japonské pojmy *kogo* a *bungo*. Je ale důležité si uvědomit, že v rámci *kogo* je i japonština nejstarších literárních památek doby nara, která představuje „starou japonštinu“ (Old Japanese, *džódaigo* 上代語) – jazyk písní v kronikách *Kodžiki* a *Nihongi*, jakož i první sbírku poezie *Man'jóšú*.

Cílem tohoto kurzu je obeznámit Vás se základními rozdíly mezi *kógo* (japonštinou, jak je znáte) a *bungo*, a podat Vám nástin vývoje *kogo*, který vedl k podobě, jakou *bungo* nakonec měl. Budete schopni pochopit základní gramatiku a slovní zásobu a získat vzhled do složité klasické syntaxe jednodušších prozaických i poetických textů.

Na hodinách sa naučíme aj prekladať niektoré vybrané texty z klasickej literatry. Na konci kurzu by ste mali dokázat' čítať základné klasické texty s pomocou slovníka klasického jazyka (*kogo džiten*).

Cvičení:

1. Vysvětlíte pojmy:

kogo

kógo

bungo

džódaigo

stará japonština

klasická japonština

2. Jakou japonštinu reprezentuje *Heike monogatari* (vznik v průběhu století 1200)?

3. Jakou japonštinu reprezentuje poezie *Man'jóšú* (759 n.l.)?

4. Na základě nastíněné chronologie, kterým pojmem byste označil jazyk císařské antologie poezie *Kokinšú*, která byla definitivně dokončena kolem r. 920 n. l.?

2. Písemná podoba klasické japonštiny

Klasická literatura se nám zachovala v rukopisech (manuskriptech), často v několikeré generaci (opisy opisů opisů). Je jenom velkou vzácností, když se dodnes zachovaly tzv. autograf (*džihicu* 自筆) – rukopis díla napsán vlastnoručně samotným autorem (jako např. několik autografů Zeamiho, dramatika nó).

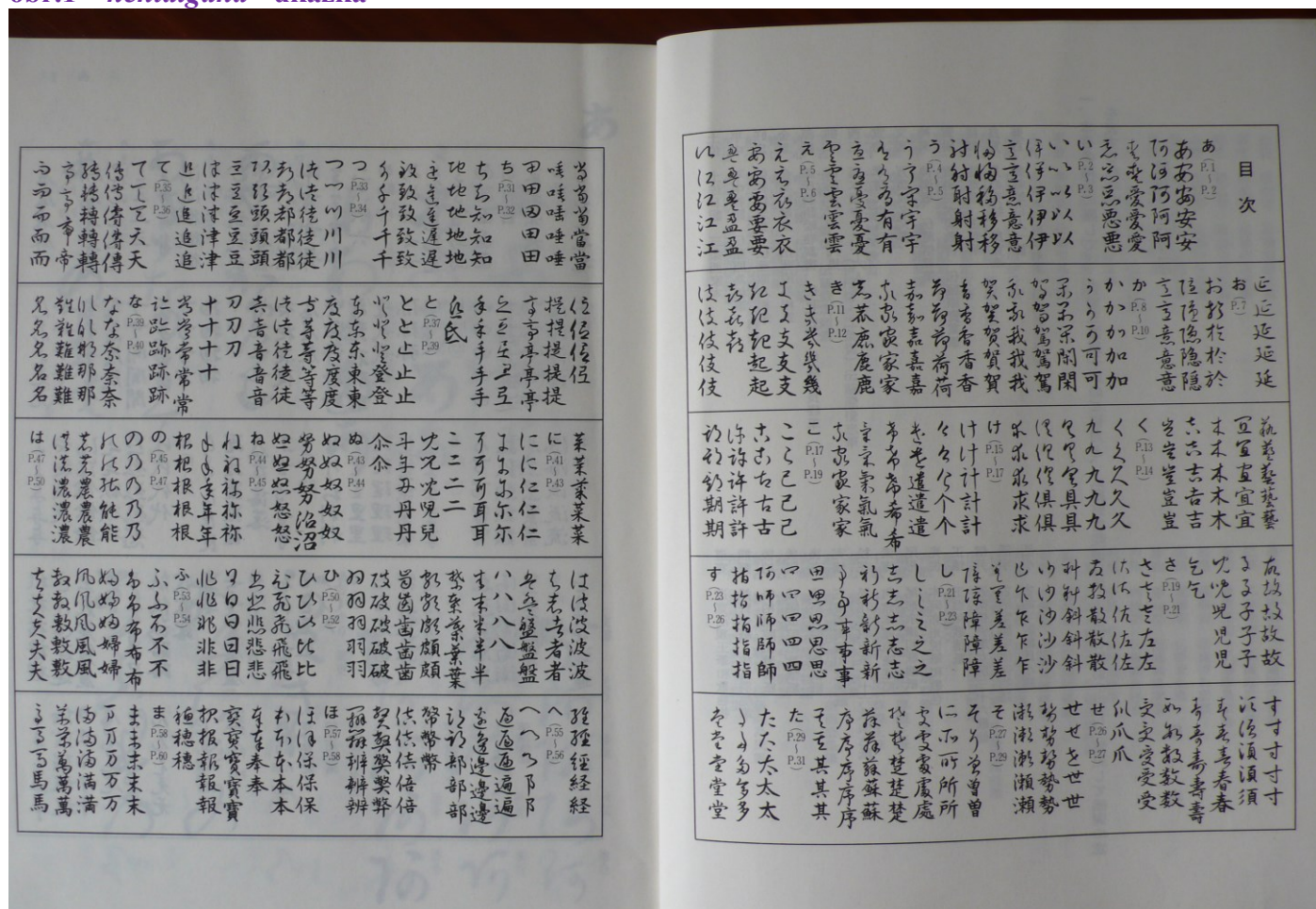
V současné době jsou rukopisy vydávány tiskem přepsány do moderního přehledného písma *kacudži* 活字, ale písmo samotných rukopisů je bohatou směsí znaků a kany, často v hodně složitém štěpcopisném stylu náročném na čtení.

Nejstarší literární památky byly psány čínskými znaky kandži. Některé z nich však byly použity jako fonogramy – tj. neoznačovaly slovo a jeho význam, ale jenom fonetickou podobu japonské slabiky. Poprvé byl tento typ písma systematizován u sbírky *Man'jóšú* (vznik kolem 759 n.l.) a nazývá se *man'jógana*.

Kana, jak ji známe dnes – tj. že každá slabika se může zapsat dvěma způsoby - buď hiraganovým nebo katakanovým písmenem -, se zformovala už v heianu. Ale až do 19.

století se pořád používala i tzv. *hentaigana*, která na každou slabiku měla ne jenom dvě možnosti zápisu, ale širokou škálu kandži, kterou se mohla psát:

obr.1 – *hentaigana* - ukázka

Čtení takových textů je náročné i z toho důvodu, že si nemůžeme být jisti, které kandži je použito foneticky (jako fonogram – tj. písmeno na zápis slabiky) nebo logograficky (označuje konkrétní slovo nebo jednu z jeho morfém). V ideálních případech jsou fonogramy graficky zjednodušeny, ale není to všeobecné pravidlo.

3. Konkrétní ukázka klasického jazyka

Cvičení:

1. Poslechněte si tento link:

<https://www.youtube.com/watch?v=29FFHC2D12Q>

Jde o zpívaný klasický text. Zkuste si z poslechu zapsat jeho znění.

2. Text zní: *Kimi-ga jo-wa čijo-ni jačijo-ni. Sazare iši-no iwao-to narite, koke-no musu-made.*
Jde o básnickou formu *tanka*, s úseky („verši“) o sylabickém metru 575-77:

(5) *Kimi-ga jo-wa*

(7) *čijo-ni jačijo-ni*

(5) *sazare iši-no*

(7) *iwao-to narite*

(7) *koke-no musu-made.*

Tato báseň je jedinou složitou větou. Postrádá ale finální přísudek (sloveso na konci), což bylo v klasické poezii básnickou figurou (tropem) zvaným *taigen-dome* (zakončení neohybným slovem) a mělo díky své nevšednosti poetický účinek.

Báseň je textem japonské státní hymny z období Meidži, ale je založena na klasické starověké básni a je plně v klasické japonštině. Poskytuje tedy příklad klasické slovní zásoby i gramatiky.

Slovní zásoba:

kimi = pán, panovník (tj. Císař)

jo = věk, éra

(ja)čijo = (osm)tisíc věků

sazare- = (předponové slovo) malý

iwao = skála

musu = poroste, zaroste

Gramatika:

-ga: neznamená podmět věty, ale přívlastek – odpovídá moderní partikuli „-no“

Kimi-ga jo = éra našeho pána, tj. vláda našeho Císaře

-no: v tomto případě neznamená genitiv, ale podmět věty – odpovídá moderní partikuli „-ga“

iši-no (...) narite = kámen se stane (čím), z kamene bude (co)

ostatní partikule (*-ni*, *-to*, *-made*) mají stejný význam jako v současnosti.

narite = „natte“. V klasické japonštině byl slovesný tvar na *-te* (přechodník) často ještě

pravidelný, tj. bez pozdějších fonologických změn (*jobite* = „jonde“, *jomite* = „jonde“, *kawite* = „katte“, *karite* = „katte“, *kačite* = „katte“)

musu-made = až do té doby, než nezaroste (skála mechem)

3. Na základě výše uvedeného převed'te báseň do moderní japonštiny.

4. Přeložte si báseň do své mateřštiny. (V případě pochyb či dotazů mě kontaktujte.)

4. O literatuře

Literatúra je jediný doklad o tom, ako sa kedy v Japonsku hovorilo. Zmeny v písanom jazyku však mohli odrážať zmeny v hovorenom jazyku aj s oneskorením (konzervativizmus písaného jazyka).

Pre jap. starovek (po koniec heianu) je svedectvo o jazyku obmedzené – hlavne poézia a ženská literatúra. Z výnosov *semmjó* vo veľmi archaickom jazyku sa dajú čerpať informácie aj o vyjadrovaní v iných oblastiach života, napr. vláda, administratíva, hospodárstvo. Inak je však tematika veľmi úzko vymedzená, a treba mať na zreteli, že takmer nič nevieme o tom, ako rozprávali napr. roľníci vidieckych oblastí mimo Heianu. (*Ruralizmus* – tj. vidiecke motívy - v poézii našťastie niečo z toho zachoval.)

Bungo je teda založený na jazyku Cisárskeho mesta - Heianu, ale postupne sa v ňom prejavujú aj lexikálne a gramatické zmeny, ktorým podliehal hovorený jazyk v konkrétnej historickej dobe vzniku daného textu.

viacero názvov –

kogo 古語、

kobun 古文 (jazyk a jeho literatúra)、

bungo 文語 (tiež *bungotai* 文語体 – tj. „štýl“ *bungo*),

Ide teda v zásade o jazyk, ktorým sa hovorilo v Kjóte pred 1000 rokmi. Prežíval v literatúre celé stáročia, ale hovorový jazyk sa vyvíjal a viedol k modernej japončine (MJ): *gendaigo* 現代語 so všetkými jej nárečiami a varietami.

bungo – štandardom písanej japončiny do konca 19. storočia, kým hovorená japončina *kôgo* 口語 sa vyvíjala smerom k modernej japončine. Moderná jap. ešte aj dnes obsahuje veľa fosilizovaných pozostatkov klasickej japončiny. Takže **znalosť klasickej japončiny nám umožňuje čítať japonské texty písané pred 20. storočím**, ale tiež prehľbuje naše poznanie moderného jazyka.

Ve světě není mnoho jazyků, které jsou tisíc let staré, ale přesto se oplatí je studovat. Nač se obtěžovat jazykem, kterým mluvili lidé před mnoha staletími a tudíž nikdo z nich dnes už nežije, aby s ním byl možný rozhovor nebo korespondence? Staří Japonci jsou takoví lidé, kterých jazyk se oplatí studovat. Proč? Jsou to síce muži a ženy, kteří žili dávno, ale zanechali po sobě něco, co si udržuje zájem lidí i doposud: zanechali nám poselství o svém životě, stopu ve světovém dědictví, která neztratila své kouzlo přes všechny ty věky, které nás od nich dělí. Je to jejich spisba, svědectví o životě v Japonsku před jedním tisíciletím. A jazyk té literatury je prostředkem, přes nějž se s těmi lidmi můžeme setkat, být svědkem jejich života, pocítit jejich radosti i starosti. A jejich životní styl je přitažlivý i dnes, skrz filtr staletí. Proto je jazyk, kterým mluvili, dodnes platný – pomáhá nám vejít do tohoto přitažlivého a zajímavého světa klasičského Japonska, což je velice exkluzivní zážitek!

Rozdielnosti postojov ľudí rozličných dôb sa prejavujú aj v rozdielnosti jazykovej. Ako príklad si môžeme uviesť výrazy, ktorým zodpovedá naše slovo „krásny“ (popri ďalších ekvivalentoch): v klasickej japončine existuje viacero ekvivalentov, ktoré sa navzájom odlišujú podľa vnútorného prežívania „krásna“, a tiež podľa vonkajších okolností:

utukusiki (čož je preddek moderného slova *ucukušii*)
= rozkošný, „na zjedenie“, milučký, milovaný (zahŕňa telesnú lásku a postoj k „milým a malým“ objektom náklonnosti)

omosiroki (čož je preddek moderného slova *omoširoi*)
= (vysvetľované ako *omo-sirosi* = „na povrchu – biele/jasné“. Možno to tiež súvisí s mýtom o bohyni Uzume, ktorá svojím tancom prispela k vylákaniu Amaterasu z jaskyne): pôvabné, utešené, krásne (pohľad na to vyvoláva prečistený pocit (Man'jóša). má to „omomuki“, atmosféru: mesiac, niečo vyjadrené básňou (Tosa nikki, Gendži), zaujímavé, pozoruhodné (Ókagami). Obyčajne o kráse prírodných pohľadov (mesiac, kvety, hory) a osviežujúcich pocitoch z hudby. „Osviežilo ma, cítim sa príjemne/povznesene/krásne.“

urufašiki
= pravidelný, úhľadne krásny, vznešený, krásny vzťah – „verný“ (vyjadruje naplňajúci pocit z usporiadanosti)

5. Genealogické a regionální zařazení japonštiny

Jazyková situácia v pobrežných oblastiach východnej-severovýchodnej Ázie
(tu je vhodné otvoriť si [googlemaps](#) alebo [jinou mapu](#))

Národy na japonských ostrovoch:

I. *Ajnu* (japonsky zvaní „Ainu“) pôvodne žili aj na Sachaline, kde susedili s Nivchami

II. **Japonci** (v etnickom zmysle. NB: Japonské „Nihondžin“ zahŕňa všetkých štátnych príslušníkov, vrátane Ajnuov aj Rjúkjúanov!).

Národy na pevnině – východní Sibiř (od severu k jihu):

III. **Nivch**-ovia (zastaraný názov „Giliak“): ústie Amuru, takisto Sachalin, tam pôvodne susedili s Ajnuami

Nivchov za posledné storočie je zhruba stále rovnako, 5 tisíc, ale dnes už len časť hovorí po nivchsky (rusizovaní).

IV. národy hovoriace tunguskými jazykmi (skupina v rámci altajskej rodiny):

Evenkí-ovia (zastaraný názov „Tungus“)

Even-i

Nanaj-ci (po čínsky zvaní Chečen)

Mandžu-ovia (ich jazyk vymiera)

Jelikož je mandžuština dost odlišná od ostatných jazykú, tato skupina se často označuje i jako „mandžusko-tunguská“.

V. Korejci

Národy na Tchajwanu

VI. austronézští původní obyvatelé Tchajwanu, desítky národností a jazykú.

VII: Číňané

Máme tu niekoľik izolovaných jazykú, ktoré tvorí samostatnou jazykovou rodinu: nivchská, ajnuská, japonická, koreanická.

Na Sibíri pak máme tunguskou skupinu altajské rodiny. A na Tchajwanu jazyky austronézske rodiny, plus čínštinu se sino-tibetske rodiny.

Do jazykových rodin (a v rámci nich skupin a podskupin) jsou sdruženy jazyky, které jazykoveda prokazatelně identifikovala jako genealogicky příbuzné. V poslední době se přehodnocuje izolovanost korejštiny a japonštiny a řeší se jejich vzájemná příbuznost, jakož i jejich společná příbuznost s altajskými jazyky. Zastánci této příbuznosti hovoří o altajské makrorodině, nebo o tzv. „transeuroasijské“ fyle, sdružující rodiny altajskou, korejskou a japonskou. Zdá se ale, že v případě japonštiny se z altajských jazykú nejmíc daří prokázat jistou příbuznost s jazyky tunguskými. Tato problematika je ale v současnosti předmětem živé debaty mezi světovými jazykovedci a zatím se nedá vyvodit jednoznačný závěr.

6. Japonická rodina

1. Japončina

2. Rjúkjúske jazyky (cca sedem):

a. „učináština“ (*Učiná* = Okinawa, najväčší ostrov súostrovia Rjúkjú)

bola štátnym jazykom kráľovstva *Rúčú*, založená na nárečí kráľovského mesta *Šui* (jap. Šuri, dnes súčasť metropoly Naha). Bola najviac ovplyvnená japončinou („jamatoštinou“ – na Rúčú nazývali Japonsko „*Jamatu*“)

b. ďalšie jazyky jednotlivých rjúkjúských ostrovov a ostrovných skupín

7. Současná věda

Teórie o pôvode japončiny:

1.kórejská

2.altajská, vrátane:

- jazdecký superstrát obdobia Kofun. (**substrát =původní obyvatelstvo, superstrát =příchozí nové obyvatelstvo jiného jazyka**).

3.východočínske pobrežie

4.austronézsky superstrát od juhu (Tchajwan)

5.autochtónna (vznik na japonských ostrovoch): austronézsko-džómonský substrát (vrátane teórie, že japončina je pokračovaním džómonského jazyka)

Výskum ajnuštiny:

Hokkaidó daigaku

Výskum rjúkjújských jazykov:

Okinawa bunka kenkjúdžo na Univerzite Hósei v Tókjú

Rjúkjú daigaku v Nahe na Okinawe

Začiatkom 20. storočia: objav starojaponských „dvoch I, dvoch E a dvoch O“ (tzv. „kó-ocu“, tj. A-B: „*kó-rui no i, ocu-rui no i*“, atď.) Druhý člen každej dvojice („ocu“, „B“) sa zapisujú „ablautovou“ dvojbodkou: i, ë, ö.

Tzv. *Arisaka hósoku* (Arisakov zákon) z r. 1932 sa týka ö:

1. ö sa s **o** /**uo**/ nevyskytujú spolu v jednej morféme

2. ö sa s **u** a **a** veľmi málo vyskytujú spolu v jednej morféme

Dnes sa všeobecne predpokladá, že I a E a „prvé O“ boli zrejme dvojhlásky:

I prvé: /ji/

Ī druhé: /əj/

E prvé: /je/

Ē druhé: /ej/

O prvé: /uo/

Ö druhé: /ə/

Tyto fonetické hodnoty se ale týkajú jenom starojaponštiny. Už začátkem heianu (tęsnę po r. 800) zřejmě tyhle dvojice splynuly do klasických samohlásek **i, e, o**, jak je známe i v moderní japonštině.

Západní věda

Samuel Martin

od 1960-ých rokov

všetky aspekty japončiny, jej história a komparácia s kórejščinou. Základný zoznam japonsko-kórejských korešpondencií (foneticky vzájomne korešpondujúcich slov a morfém, ktoré tak môžu svedčiť o spoločnom pôvode japončiny a kórejščiny)

John B. WHITMAN

(od r. 1985) nadviazal na Martina a rozvil japonsko-kórejskú historickú komparáciu vrátane zoznamu korešpondencií (okolo 350).

„altajská teória“

Miller:

Miller, Roy Andrew (1971) *Japanese and the Other Altaic Languages*. Chicago/London: The University of Chicago Press

Starostin, Sergej A., Dybo, A.V., Mudrak O. A. 2003 *Etymological Dictionary of the Altaic Languages*, 3 volumes. Leiden: Brill Academic Publishers.

Starostin, Sergej 1991 *Altajskaja problema i proischozdenie japonskogo jazyka*. Moskva: Nauka.

„austronézská teória“

Paul BENEDICT:

BENEDICT, Paul K. (1990) *Japanese / Austro-Tai*. Ann Arbor: Karoma Publishers.

další názory:

Alexandr VOVIN (z Peťerburgu, v súčasnosti Paríž)

(rozmedzie tisícročí) popiera altajskú teóriu. Japonsko-kórejské korešpondencie vysvetľuje skôr ako receptiu – tj. výpožičky do japončiny (kofunskej v Japonsku, alebo ešte skôr na pevnine). Literárnu starojapončinu a bungo považuje len za jednu podobu japončiny, označuje ju „západná starojapončina“ (WOJ – Western Old Japanese) - jazyk *Man'jósú* a piesní (*kajó*) v *Kodžiki* a *Nihongi*, a popri nej berie do úvahy „východnú starojapončinu“ (EOJ) a rjúkjúske jazyky.

Východná starojapončina sa zachovala v man'jósúskych *Azuma-uta* – básní z východných končín: vlastne boli „tri Azumy“ - A, B a C (z pohľadu od Jamata na východ) a rjúkjúske jazyky.

Pôvodne hľadal v ajnuštine austronézske prvky, ale toto svoje dielo dnes kritizuje: Vovin (1993) *A Reconstruction of Proto-Ainu*. Leiden, New York, Koeln: E.J.Brill.

Odlíšnosť najstaršieho bungo (OJ, *džódaigo*) od jazyka heianskej literatúry pripisuje nárečovému rozdielu medzi Jamatom a Jamaširom – provincií, v ktorých stála Nara (Jamato) a Heian (Jamaširo). Konštatuje dôležité zistenie - že kórejské výpožičky sa nachádzajú len vo WOJ, na rozdiel od EOJ a rjúkjústiny.

Vovin 2010 *Koreo-Japonica*. Honolulu: University of Hawai's Press.

Christopher BECKWITH:

Beckwith, Christopher I. (2004) *Koguryo – The Language of Japan's Continental Relatives*. Leiden-Boston: Brill

(po r. 2000) japončine podobné miestne mená v Kórei vysvetľuje cez kogurjoštinu, ktorá mala byť jazykom príbuzným japončine – „kogurjosko-japonská jazyková rodina“, ktorá nemala nič spoločné s kórejštinou (ktorá bola severný jazyk tunguského typu). Kogurjoania a Japonci sa rozštiepili v pobrežnej oblasti medzi Kóreou a severovýchodnou Čínou (Pochajský záliv) – Kogurjoš'ania išli na sever do vnútrozemia, Japonci sa pozdĺž kórejského pobrežia posúvali smerom ku Kjúšú. Ich spoloční predkovia mohli prísť z oblasti Šanghaja (staročínsky štát Wu).

Severná vetva sa najprv usadila severne od Kórey, v dnešnom Mandžusku, a v priebehu 2. a 1. storočia pŕn založila po sebe reťaz kráľovstiev: Pujo, odtiaľ výboj na juh – Kogurjo, odtiaľ výboj na juh – Päkče. Práve to, že päkčeskí králi mali hovoriť jazykom podobným japončine, spôsobilo neskoršie dobré vzťahy medzi jamatoským a päkčeským dvorom.

J. Marshall UNGER (USA, výsl. /unger/ alebo /anger/):

(po r. 2000) popiera Vovina aj Beckwitha:

Unger, J. Marshall 2009 *The Role of Contact in the Origins of the Japanese and Korean Languages*. Honolulu: University of Hawai'i Press.

Japončine podobné zemepisné názvy v Kórei vysvetľule tým, že japončina na Kórejskom polostrove prežívala ešte tisíc rokov po jajoiskej migrácii – tzv. „para-japončina“ (tj. prajapončina „paralelná“ s prajapončinou na japonských ostrovoch). Nositelia kontinentálnych „kórejských“ kultúrnych výdobytkov vrátane písma mohli byť títo „para-Japonci“ = v Kórei zostavší príbuzní Japoncov, a nie etnickí Kórejčania. Reč Kogurja nebola zásadne odlišná od reči Päkče a Silly, išlo o tri prakórejšké dialekty, ktoré prišli zo severu do pôvodne japonsky hovoriacich oblastí južnej polovice Kórejského polostrova. Rozdielnosť reči v Päkče, o ktorej píšu čínske dokumenty, vysvetľuje *nie* odlišnosťou reči dobyvateľov (Kogurjošťanov) a pôvodných obyvateľov (Prakórejčanov), ale len odlišnosťou dialektovou: vladári hovorili severnejším nárečím, keďže dobyli toto územie od severu (z Kogurja).

Bjarke FRELLESVIG (výslovnosť /frelsvi/, skloňovať: od /frelsviga/) (Oxford):

Frellesvig, Bjarke 2010 *A History of the Japanese Language*. Cambridge University Press.

Najnovšie súhrnné dielo o vývoji japončiny. Nový pohľad na starojaponský vokalizmus.